

Forsvaret av Norge i 1940 – Hva betydde det? – 50 år etter

Jens Chr. Hauges foredrag i OMS den 2. april 1990¹⁾

Innledning

Det er min ærbødige påstand at det ikke er noen mening i å markere og minnes «9. april», overfallsdagen.

— Men det er all grunn til å markere og minnes 50-års jubileet for forsvaret av Norge mot overfallet – 60 dagers forsvar fra 9. april til 9. juni 1940.

Kampene i Norge var Norges forsvarskamp mot nazi-Tyskland. Det er i større sammenheng de allierte demokratiers første operative samvirke i den annen verdenskrig – krigen mot Hitler.

Vi vet nå så mye, ja, nesten alt, om disse månedene i vår og verdens historie. Etter hvert åpnet de deltagende land det meste av sine arkiver, til glede for historien, historikere, nesten-historikere, nestenikke-historikere.

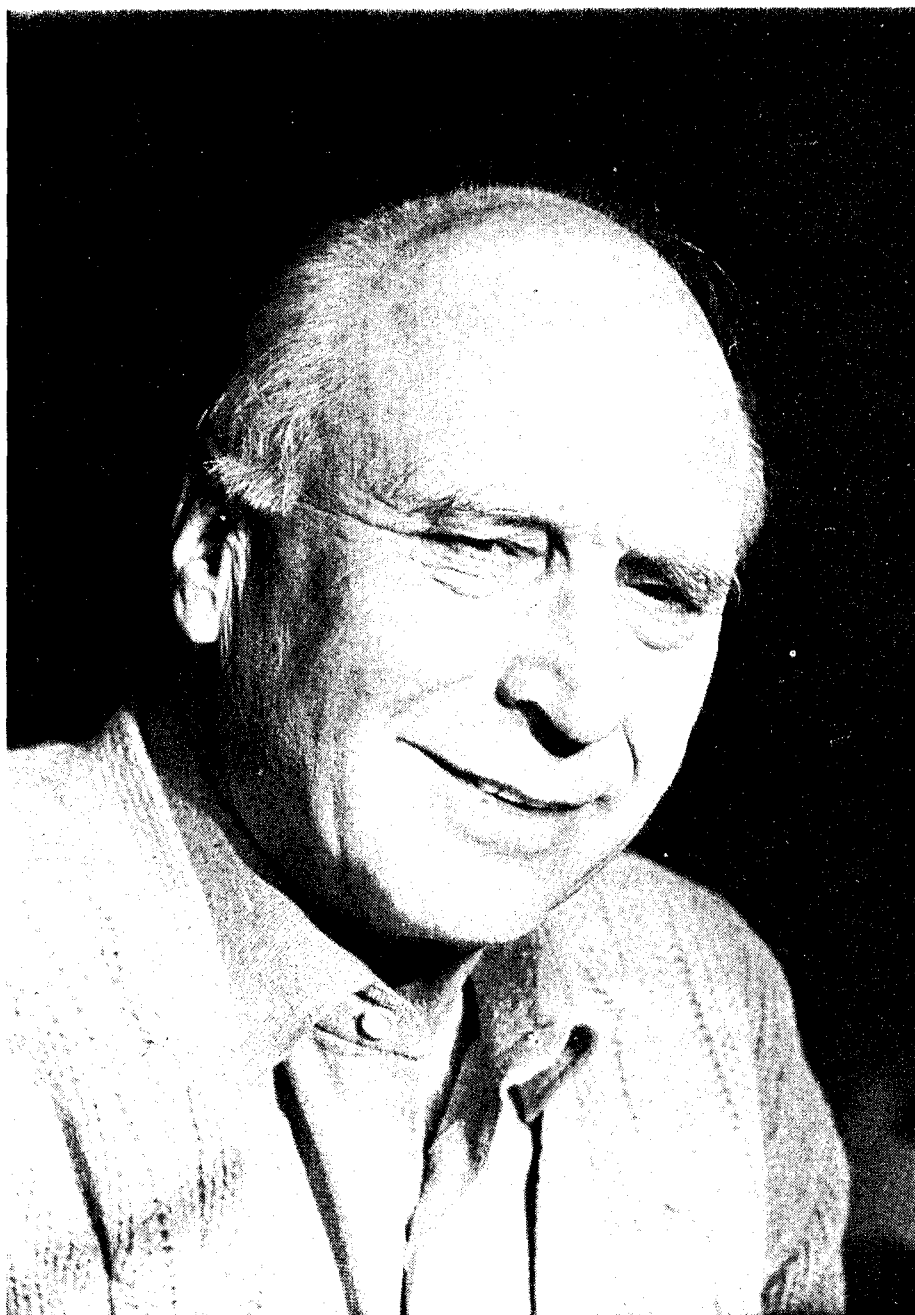
For et halvt år siden utkom i trykken general Ruges personlige rapport om felttoget, diktert like etterpå i tysk krigsfangenskap på Grini, redigert av professor Riste under tittelen «Felttoget». Erindringene inneholder mange av hans tanker og hans resonnementer ved seg selv og andre mens felttoget pågikk. Når rapporten nå er offentlig, har vi fått en ny dimensjon i vår viten. Erindringene blir også ekstra givende fordi Ruge er en fremragende skribent, fast i stilen og sikker i karakteristikkene, med stigende selvbevissthet i vurderingene, og også med sans for humor og glede ved å fortelle.

Vi lider altså ikke under mangel på stoff når vi nå skal markere 50-års jubileet. Vi kjenner forløpet av kampene. Vi kjenner det meste av spillet foran og bak kulissene. Vi vet hva norske ledere tenkte og ikke tenkte, hva Churchill tenkte og gjorde, det var ikke lite. Vi vet når Hitler jublet og når han raste.

Note 1

NMT har med forfatterens tillatelse gjengitt den fullstendige tekst, også de avsnitt som H.r.adv. Hauge av tidshensyn måtte kutte ut i foredraget.

Red.

Jens Chr. Hauge er født i 1915. Cand Jur 1937, Milorgs ledelse 1942–45, Forsvarsminister 1945–1952, Justisminister Jan – Nov 1955. Som forsvarsminister var Jens Chr. Hauge en av veiviserne ved Norges tilslutning til NATO. Hauge har vært nestformann i Styret for Kongsberg våpenfabrikk og Raufoss ammunisjonsfabrikker, og bidratt til å sikre betydelige produksjonsoppgaver for norsk industri. Han var drivkraften til opprettelsen av Norges Hjemmefrontmuseum, og er en fremtredende talsmann for forsvarssaken og for det vestlige forsvarssamarbeidet. NMT vil gi uttrykk for takk til Jens Chr. Hauge for innsatsen i krig og fred!

Vi har mindre av refleksjoner spekulasjoner og forsøk på vurdering av noen sentrale, men relativt vage spørsmål og problemstillinger, som vi ikke finner i arkivene, hverken som spørsmål eller svar.

Spørsmålet:

Hva betydde det at Norge i april 1940 tok kampen opp mot Hitler-Tyskland, at forsvaret av Norge varte i 60 dager, i samvirke med britene og franskmennene, inntil den allierte situasjon bragte kampene i Norge til opphør, og at Norge fortsatte som alliert utenfor Norge til krigen var vunnet?

Hva betydde det – om noe – for de alliertes store krig mot Hitler-Tyskland?

Hva betydde det for norsk motstandsbevegelse i det okkuperte Norge at vi tok kampen opp i april 1940 og var med som alliert nasjon ute?

Hva betydde det for nordmennene som nasjon i eget nasjonalt liv, og i folkenes samfunn på videre sikt? Hva har vi lært? om vi har lært noe, og hvem er vi, som har lært eller ikke lært?

Hva betydde det? bedømt i dag 50 år etter, med det vi nå vet, og aner fremover?

Når vi prøver å reflektere over disse spørsmålene, har vi hele tiden et parallelt, heldigvis hypotetisk spørsmål: Hvordan ville bildet ha sett ut om Norge hadde underkastet seg?

Ved et 50-års jubileum passer det vel å stille slike spørsmål og prøve å svare på dem. Men er krigsgenerasjonen den rette til å gjøre det? Er vi fri nok? Er vi fordomsfri nok?

Innebærer det ikke at vi skal herje med hellige dyr, at vi skal rokkere på mye ros og ris, som forlengst er opplest og vedtatt, at vi simpelthen skal lemleste noen av livsløgnene våre?

Dessuten: Tar de yngre noen lærdom fra oss? Hver generasjon forbeholder seg å høste sin lærdom selv, trekke sine slutninger selv. Det er kommet én eller nesten to generasjoner etter krigsgenerasjonen. De er mer «vi» enn vi.

Jeg legger ikke skjul på at jeg underveis stundom angret på at jeg sa ja til dette foredraget. Men nå er det for sent å angre. Nå får det gå som det kan, som det står i sangen. Jeg minner om at jeg ikke er militær fagmann, og heller ikke historiker, men forhenværende, hva skal jeg si, altnuligmann.

Mellomkrigstiden

I august 1939, 20 år etter at 1. verdenskrig sluttet – sier og skriver 20 år – inngikk Hitler og Stalin en militæraftale om å dele Europa mellom seg. Uten å nøle satte de første del av avtalen i verk med deling av Polen.

De rykket inn fra vest og øst og startet den 2. verdenskrig. Sovjetsamveldet besatte de baltiske stater – Hitler hadde gitt dem grønt lys, og Stalin satte i gang vinterkrigen mot Finland 30. november 1939, åpenbart også for å sikre seg mot sin avtalepartner, Hitler. Det gikk ikke så lett som Stalin hadde trodd.

Både Hitler og Stalin var dikatoriske ledere i store land, og de var førere for totalitære ideologier, og tok sikte på verdensherredømme og Lebensraum. Militære operasjoner var ett av deres virkemidler. Nazi-Tyskland var blitt verdens sterkeste militærmakt.

Hvordan hadde dette skjedd?

Seierherrene i 1. verdenskrig hadde ingen felles sikkerhetspolitikk etter krigen, ikke i Folkeforbundet, og ikke utenfor Folkeforbundet. De hadde vunnet krigen. Keiseren var vekk. De hadde pålagt Tyskland så strenge vilkår at det aldri skulle kunne bli farlig igjen.

Da en ny mentalitet begynte å reise seg i Tyskland, da nazismen vokste fram, da Hitler satte i verk det ene brudd på fredstraktatene etter det andre, og ikke vek tilbake for å utøve press mot sine naboer, da var det ingen kraft i reaksjonene fra Folkeforbundet eller fra de vestlige demokratiene side. Det var en skjebnesvanger uunnfallenhet. 20 og 30-årene syntes ikke å frembringe de ledere tiden trengte; fra et fredspolitisk synspunkt har disse årtier et svart kors over seg. Et forslag fra vår side om å inngå integritetstraktat med Frankrike og England ville ha vært som å banne i kirken. Tanken om solidarisk forsvarsfellesskap én for alle og alle for én ble ikke tenkt, og var åpenbart utenkelig.

Vi hadde opphøyet nøytraliteten, om ikke til religion, så til den høyeste moral.

Noe av det viktigste vi burde ha lært oss, er etter min overbevisning, at det er de totalitære regimer og ideologier som er farlige, ikke folkene. Det var ikke Tyskland og ikke Sovjetsamveldet som var farlige, men det var Hitlerismen og Stalinismen. Det var nazismen og Hitlers nazistiske diktatur

demokratiene skulle ha fryktet så sterkt at de hadde grepet inn i tide med maktmidler overfor hans krenkelse av den daværende fredstraktaten. Vi i Norge skulle ha fryktet Hitler-Tyskland så sterkt at vi åpent og i tide hadde tont politisk flagg og lutet oss mot vest.

Forspillet

Forspillet til krigen i Norge 1940 er fascinerende historie.

De britiske og franske regjeringene erklærte altså, etter flere års tilpasninger og vikende politikk, Tyskland krig, da Hitler høsten 1939 gikk inn i Polen. I de første måneder deretter, under det som kalles skyggekrigen, bygde begge regjeringene på at Hitler-Tyskland skulle kunne tvinges i kne ved omfattende blokade. De allierte la avgjørende vekt på å stoppe skipningen til Tyskland av den svenske malmen, som gikk fra havnene i Luleå og Narvik. De la så avgjørende vekt på dette at de drøftet og planla å gå inn i Norge og Sverige i nord for å stoppe skipningen. De hadde to planer. Royal Navy og marineminister Churchill ville legge ut miner i norske farvann og foreta supplerende streif i sjøterritoriet med sjøstridskrefter. Hærsejfen, general Ironside, ville sende et ekspedisjonskorps via Narvik for å besette de svenske gruvene ved Kiruna. Den første plan kaldtes Wilfred, den annen Avonmouth.

Hvis vi skal forstå det som skjedde, må vi være oppmerksom på at de allierte regnet Maginotlinjen som sikker mot Wehrmacht og at Royal Navy hadde herredømme over havene. De feilbedømte sin egen situasjon og undervurderte tyskernes styrke, ikke minst det tyske flyvåpen.

Marineplanen (Wilfred) med Churchill som impressario, og hærplanen (Avonmouth) med Ironside som talsmann kom til å kjempe og manøvrere for hegemoniet i den allierte britiske/franske planlegging og krigføring gjennom 2–3 måneder i 1940. Striden og manøvreringen gir et nedslående inntrykk av krigsledelsen under Chamberlain og Daladier og står, i motsetning til den stramme og rasjonelle planlegging på tysk side.

Det er interessant at malmtransportene ble tillagt den største strategiske betydning på begge sider. Men Hitler betraktet i tillegg, sa general Falkenhorst i et forhør etter krigen, en britisk besettelse av Norge som en krigs-

avgjørende omklamring av Tyskland, og fryktet den mer og mer.

Det ser ut til at Hitler, inntil «Altmark», var vel tilfreds med et nøytralt Skandinavia. Han var etter felttoget mot Polen oppslukt av angrepet mot vest, den såkalte Operasjon «Gelb». Det var den som skulle avgjøre krigen.

Hitler hadde grunn til å være tilfreds med den skandinaviske nøytraliteten. Det var stor respekt for den tyske styrke i disse land, og en viss tilpasning til «verdens sterkeste militærmakt». Skipningen av den svenske malmen til Tyskland gikk relativt uforstyrret over Uleå og gjennom Østersjøen i sommerhalvåret, og over Narvik og langs den norske kyst i norsk territorialfarvann i vinterhalvåret. Det var vel hverken i Norge eller i Sverige noen virkelig forståelse av hvor viktig begge de krigførende parter anså denne sak for å være.

Ved årsskiftet 1939–40 kom mennesker og begivenheter som begynte å få Hitler til å tvile på den norske vilje og evne til nøytralitet. Quisling kom til Tyskland i desember 1939. Hos sjefen for den nazistiske ideologi Alfred Rosenberg, og hos sjefen for den tyske marine, admiral Erich Raeder, vinner han gehør når han påstår at det er fare for at den norske regjering vil spille sammen med England. Disse to skaffer ham foretrede for Hitler, som får plantet en tvil i seg.⁽²⁾

Note 2

Francois Kersaudy gjengir i sin bok «Norway 1940», London 1990 s. 41–42 deler av et referat av samtalen mellom Hitler og Quisling skrevet av en tysk partifunksjonær som het Scheidt, (en upålitelig fyr). Den er ganske interessant og delvis fornyelig. Quisling sa at han ikke var noen fiende av England og beklaget krigen. Han var heller ingen nasjonalsosialist, men en innbygger i Tyskland. Han håpet at Tyskland ville ta del i kampen mot bolsjevismen. Quisling mente at britene hadde strategiske mål i Norge og ikke ville respektere norsk nøytralitet. For å forebygge dette, hadde han under overveieelse å gripe makten i Norge ved et kupp. Hitler syntes å more seg over dette og sa at han så mange problemer ved en slik løsning, uten at han ville avvise den. «Tro meg, herr major, vi nasjonalsosialister er så å si eksperter på revolusjon», sier Hitler ifølge referatet. Faren for britisk okkupasjon av Norge, interesserte Hitler og var kjernepunktet for ham. Ha sa at han selv alltid hadde vært anglofil, og at han var det fortsatt, til tross for krigen mot England, som han var blitt tvunget til å føre. Skulle imidlertid faren for britisk krenkelse av norsk nøytralitet bli akutt, ville han lande i Norge med 6, 8, 12 divisjoner eller mer, om det var nødvendig, for å slå britene på stedet. Hvis han oppdaget den minste britiske hensikt om å gå inn i Norge, ville han intervenere i god tid.

I Norge dyrket vi vår nøytralitet og var meget forarget over de krenkelser som fant sted, når sant skal sies, særlig over de britiske krenkelser. Det var på sett og vis ufarligere å protestere mot det siviliserte England. Og innerst inne var vi jo engelskvennlige! Vår nøytralitetsdyrkelse var nesten utrolig i sin selvrettfærdighet, og urealistisk inntil det selvmorderiske. Under 1. verdenskrig forsto den daværende regjering i Norge at et land som erklærte seg nøytralt, måtte ruste seg slik at det hadde militære midler til å hevde nøytraliteten. Denne betraktning var nesten fraværende i 1939. Nøytraliteten skulle kunne markeres, men den hadde sitt forsvar i folkeretten og i sin opphøyde moralitet. En gang unnslapp det utenriksminister Koht i Stortinget at vi måtte passe oss, slik at vi ikke kom med i krigen på den gale siden. Jeg tror at Koht da følte at han nesten forlør seg.

«Altmark»

«Altmark»-episoden, 14.–17. februar 1940, setter skille i historien. Den fikk dramatiske følger for Norge, uten at vi forsto det da det hendte.

«Altmark» var et hjelpeskipp for det tyske lommeflagskipet «Graf Spee». Det herjet i det sydlige Atlanterhav i krigens første fase. Når «Graf Spee» hadde senket britiske handelsskip, ble sjøfolkene tatt ombord i «Altmark». Det var til slutt 299 britiske sjøfolk ombord, stuert under dekk. Da «Graf Spee» sank i nærheten av Montevideo i desember 1939, gjemte «Altmark» seg først i det sydlige Atlanterhav i to måneder. Kapteinen håpet at han var glemt, og at han skulle kunne snike seg til Tyskland over en nordlig rute gjennom Danmarkstredet mellom Grønland og Island, og så til slutt via den norske leden til Tyskland. Et britisk speiderfly oppdaget imidlertid «Altmark» i norsk territorialfarvann. Etter en relativt overfladisk undersøkelse av norske myndigheter i Bergen fikk «Altmark» lov til å seile i norsk territorialfarvann og gjennom den ytre krigshavnen i Bergen. Da «Altmark» var kommet noe forbi Stavanger, ble den avskåret av to britiske destroyere og søkte tilflukt i Jøssingfjorden, gardert av to mindre norske fartøyer som meddelte at norske myndigheter hadde gransket skipet og at det hadde lov til å passere. De to britiske destroyerne trakk seg tilbake.

Churchill, som på dette tidspunkt var marineminister, ga sjefen på destroyeren «Cossak» Captain Vian ordre om at «Altmark» skulle bordes, fangene frigis og skipet tas i besittelse. Om kvelden 17. februar 1940 gikk så «Cossack» inn i Jøssingfjorden. Etter en kort og resultatløs samtale med den norske kapteinen, bordet Vian «Altmark». Det oppsto kamp mann til mann. Fire tyskere ble drept og fire såret. Det viste seg at «Altmark» hadde 299 britiske sjøfolk ombord.

Den offisielle norske reaksjonen på «Altmark» var voldsom. I Stortinget uttalte utenriksminister Koht bl.a.: «Det syner seg såleis at den britiske regjeringa i dette tilfellet har meint ho kunne settja seg ut over omsynet til ålmen folkerett og omsynet til ein liten stat, som i denne krigen ikkje har anna formål enn å halde oppe nøytraliteten sin.»

Etter at Koht hadde endt sin tale, grep stortingspresident Hambro ordet og sa: «Bak den holdning som den norske regjering har inntatt i denne konflikt, og bak den protest den norske regjering har nedlagt, står et enig Storting og et samlet folk.»⁽³⁾

X

I Storbritannia var begeistringen over befrielsen av fangene stor. Marinens og Churchills aksjer steg. Kritikken mot Norge var alvorlig. Den britiske utenriksminister underrettet fortløpig den britiske ambassadør i Washington slik: «Nå da Altmark-episoden har vist Norges fullstendige underkastelse ved tysk press, reiser spørsmålet seg om varige tiltak for å stoppe den tyske bruk av disse farvann ved å legge miner i dem.» Men det er Avonmouth-planen som vinner. Den allierte ledelse bestemmer at det skal sendes en britisk/fransk ekspedisjon til Narvik for å kunne okkupere de svenske gruvene og hjelpe Finland.

I siste del av februar har finnene store vanskeligheter med å stå imot det sovjetiske presset i vinterkrigen. Den 23. februar gir både britene og franskmennene dem en diskret beskjed om at de har planer om en operasjon til Skandinavia som kan komme dem til hjelp. Finland spør om nærmere detaljer: Hvor mange og når? Britene sva-

Note 3

Utviklingen kan gjøre raske sprang. Under okkupasjonen ble «jössinger» betegnelsen på gode nordmenn.

rer 20 000 mann som kan være i Finland midt i april.

Det er nå kamp om tiden på alle hold. Den 11. mars beslutter England og Frankrike å sette i gang Operasjon Avonmouth mot Narvik. Skipene lastes. Norge og Sverige har sagt nei til gjennomfart. Instruksjonene bygger likevel på at det skal være noe i retning av en fredelig ekspedisjon, dog således at de militære sjefer ikke skal bli instruert om at de *ikke* skal skyte under noen omstendigheter. Det ble også bestemt at den norske regjering ikke skulle bli varslet på forhånd, men først etter at troppene var landet.

Den 13. mars godtar Finland de sovjetiske vilkår. Churchill vil la Avonmouth gå. Skipene ligger der lastet, og troppene er så å si i bevegelse. Den britiske regjering bestemmer seg for å oppløse ekspedisjonskorpset.

X

Da Hitler hørte om «Altmark»-saken, fikk han et raserianfall. Han ga beskjed om at det skulle skje en forsering av alt arbeide som sto i forbindelse med en ekspedisjon til Norge. Han tilkalte en general som skulle lede operasjonen og satte opp en særskilt stab for den. Generalen var, som vi vet, Nicolaus von Falkenhorst, en 54 år gammel prøysser, som hadde det fortrinn at han hadde vært med i Finland i 1918 under den tyske intervensjonen der. Det hadde også vært en kombinert operasjon.

Den 1. mars 1940 utgikk det et Führer-direktiv til Falkenhorst som er verd å sitere:

«Den senere utvikling av den skandinaviske situasjon (les «Altmark») gjør det imperativt å gjøre alle forberedelser til en okkupasjon av Danmark og Norge med styrker fra Wehrmacht. Dette vil gjøre det mulig for oss å avverge britiske aksjoner i Skandinavia og Østersjøen, sikre våre forsyninger med jernmalm fra Sverige og forbedre utgangspunktet for våre sjømilitære styrker og flyvåpenet mot Storbritannia. Det er av ytterste viktighet at de nordiske land og de allierte blir tatt på sengen. Alle forberedelser må ta dette element i betraktning.»

Til Falkenhorst hadde Hitler sagt at om britene fikk fotfeste i Norge, ville de være i stand til å kontrollere Sverige og Østersjøen. I den baltiske sektor hadde Tyskland meget få tropper. Kysten lå uforsvart uten artilleri og festninger. Et Norge okkupert av Stor-

britannia, ville også kunne bli en dødelig fare for de tyske undervannsbåter.

Den 3. mars 1940 bestemte Hitler at angrepene på Norge og Danmark skulle skje *før* det avgjørende angrep i vest. Det var en helomvending og en omprioritering i hans tankegang. Han var redd for å komme for sent til Norge. Den 20. mars melder Falkenhorst at han er klar. 1. april holder Hitler møte med Falkenhorst og alle hans generaler og admiraler som skulle gjennomføre «Weserübung»⁴, ja, han eksaminerer hver enkelt om detaljer. «Weserübung» var hans ide, hans plan, hans krig, sier Kersaudy. Han sa til dem alle at «Weserübung» ville være et av de dristigste foretak i moderne krigshistorie. Likevel hadde han fast tro på at operasjonen ville lykkes. Erfaring viste at omhyggelig planlagte operasjoner lyktes. Men Hitler ville være i sterk uro inntil han fikk melding om at målet var nådd, sa han.

Hitler interesserte seg meget for den politiske siden av operasjonen. Han ønsket en fredelig besettelse av Danmark og Norge, men, hvis regjeringene ikke ville, måtte Kongene tvinges til å oppnevne nye regjeringer. Alle nødvendige forberedelser måtte gjøres for å hindre at Kongene rømte fra landet.

X

Fredsslutningen mellom Sovjet og Finland kom som et nederlag for de allierte.

Winston Churchill kommer tilbake med «Wilfred», planen om å legge miner i norske farvann. Det høyeste allierte krigsråd vedtar 18. mars at det skal legges miner for å stanse Narviktrafikken 4.–5. april og at den britiske marine skal gå til aksjon mot tyske skip.

Samtidig med minelegging i norske farvann skulle det skje en minelegging i Rhinen, men dette var formelt betinget av en tilslutning fra det franske krigskabinett.

Det høyeste allierte råd hadde merkelig nok ikke behandlet risikoen for tyske motstøt etter mineleggingen. De militære stabene var raske til å bøte på forglemmelsen. Ekspedisjonen Avonmouth til Narvik, med sine to brigader, og ekspedisjonen Stratford med sine fem bataljoner til Vestlandet,

Note 4

Det tyske kodeordet på operasjonen til Norge.

ble gjenopplivet i all hast. Tro det eller ikke, 4. april var troppene klare til å gå ombord, skipene var klare til å seile. Minene til å legges ut, 5. april.

Den som liker hypotetiske alternativer kan i etterhånd spekulere på hva Hitler hadde gjort, om han hadde fått beskjed om at britene *var* i norske farvann 5. april 1940.

Men det ble ingen minelegging 5. april utenfor Narvik! Det franske krigskabinett sa nei til minelegging av Rhinen. Det var derimot ivrig etter å sende ekspedisjonskorpset mot Narvik. Selv Churchill greide ikke å overtale franskmennene, men han greide å overtale Chamberlain til å droppe minelegging i Rhinen som vilkår for minelegging i Norge.

8. april 1940 tidlig om morgenen, tre dager forsinket, kom mineleggerne til Vestfjorden og samtidig en britisk note til Utenriksdepartementet. Regjering og Storting ble sterkt engasjert i bedømmelsen av den nye situasjonen og i utformingen av en protestnote til den britiske og franske regjering. Den fikk en relativt moderat form. Johan Ludvig Mowinkel hadde i den utvidede utenrikskomite sagt: «Hva som enn hender, en krig mot England må være helt og holdent utelukket.»

Han kunne ha sagt det før.

April

Det som hadde skjedd fra februar til april, vendte på sett og vis vår oppmerksomhet mot vest og vekk fra Tyskland og tyske aksjoner sydfra. Når sant skal sies, var det kommet atskillige forsvarsler i april, men vekket oss liksom ikke, ikke Koht, ikke Ljungberg, ikke Trygve Lie, ikke Nygaardsvold og Hambro, ikke oss. Sovjets ambassadør i London, Maisky, forteller i en bok at hans l. lega den norske minister der sa til ham 8. april: «Tyskland har gitt oss de mest kategoriske forsikringer om at det vil respektere vår nøytralitet. Hvis det noe jeg er redd for nå, er det heller en overilet aksjon fra våre britiske venner.» (Kersaudy s. 62.)

Det var én som så sydover: Stabschefen for Hærens Overkommando, oberst Rasmus Hatledal, hadde siden 5. april, da det kom illevarslenende meldinger fra den norske legasjonen i Berlin, bedt og bedt forsvarsministeren om å få tillatelse til å mobilisere fire brigader i Syd-Norge. Forsvarsministeren fikk ikke Regjeringen til å behandle og avgjøre disse begjæringer

før den 8. april om kvelden. Da bestemte Regjeringen å mobilisere to bataljoner. Da han gikk i regjeringsmøte om kvelden 8. april, hadde forsvarsministeren sagt til Hatledal at han skulle få beskjed neste dag.

Selv 50 år etter, er fortellingen om aprildagene 1940 ikke uten emosjonelle og politiske undertoner. Men det vi ønsker oss, og trenger, er jo sannheten, en sann fortelling som vi kan hente lærdom fra. Vi har ikke bruk for myter, hverken den ene eller den annen vei.

Vi var ille ute.

Norge var ung som selvstendig nasjon.

Vi hadde i århundrets begynnelse, og frem til 1940, gjort mange heldige fekk. Vi hadde forhandlet oss fram til selvstendighet i 1905 uten krig etter en forutgående betydelig styrkelse av vårt forsvar. Vi hadde bevart vår nøytralitet i første verdenskrig. I begge til-

ller hadde et effektivt militært forsvar hatt en åpenbar betydning for det heldige resultatet, men det glemte vi.

Vi utviklet i 30-årene vårt folkestyre og vår kultur. Det ble større likhet i landet. Men vi mistet i 20- og 30-årene sansen for, og interessen for vårt militære forsvar, og hevdet lett-sindig at vi ikke trengte noe forsvar. Vi mistet mye av realitetssansen i en vanskelig verden. Det holdt seg også etter at de totalitære ideologiene vokste fram. Arbeiderbevegelsen kom en tid til å betrakte det militære forsvar som en hindring for sin politiske fremmarsj. Hos de intellektuelle grupperinger i vårt samfunn – som åndelig-
kt skulle være – var det mye likegyldighet og tendenser til diskreditering av slike begreper som patriotisme. Vi hadde fått avstand mellom folket og forsvaret.

Forsvarsordningen av 1933, vedtatt av Stortinget et år etter at Hitler kom til makten, var ikke en forsvars-ordning men en forsvars-uordning, et minnesmerke over en ung nasjons lettsindighet.

Vi hadde opphøyd nøytraliteten til den høyeste moral. Vi var meget krenket da marineminster Churchill kritiserte de skandinaviske land fordi de var nøytrale i kampen mot det truende tyranniet fra Tyskland. Den 11. april 1940 sa Churchill noen sviende ord i Parlamentet:

«Det har ingen hensikt å bebreide de allierte for at de ikke kan gi en ordentlig hjelp til beskyttelse av nøytrale sta-

ter når de blir holdt på en armlengdes avstand inntil disse nøytrale blir angrepet av Tyskland. Den strenge håndhevelse av nøytraliteten i Norge har vært en medvirkende årsak til de lidelser som landet nå er utsatt for, og begrensningene til den hjelp vi kan gi.»

Vi hadde vært blinde og døve, og vi hadde hatt en god del av dødens tverrsikkerhet.

Regjeringen, som så mange av oss, «bygde på fred som i tross».

Men kanskje var det likevel ikke så galt som det syntes og hørtes? Kanskje Ola Nordmann innerst inne hadde bevart mer av Bjørnsons «Jeg vil verge mitt land» enn lederne hans var klar over. Kanskje kom det til å bli vår redning i 1940?

Vår manglende sans for militært forsvar hadde ikke gjort oss likegyldige for friheten, og hadde ikke gjort oss til pasifister. Det var også et betydningsfullt aktivum at nordmenn flest hadde en nesten religiøs tro på folkestyret, og en usvikelig sans for at retten skulle gjelde i samfunnet, og folkeretten mellom landene. Retten hadde vi sans for og trodde på.

Om nordmennene var ikke blitt dårligere soldater av en dårlig forsvarspolitik. Det er mange vitnesbyrd – ikke bare fra nordmenn selv – om at norske soldater og norske militære enheter var jevnbyrdige med tyske soldater når de kjempet under noenlunde like forhold, så kortvarig deres utdannelse enn var.⁵⁾

Når vi går igjennom hendelsene i store trekk, må det slå oss at det som reddet Norge – og med det mener jeg reddet Norge fra en ydmygende selvoppgivelse – var de instinktive, spontane reaksjoner hos nordmenn over overfallet, pluss en god porsjon hell. Det er i krig helt vesentlig å ha hell.

Overfallet

Etter krigsutbruddet høsten 1939 hadde Norge satt opp et spinkelt nøy-

Note 5

I en tysk bok «General Dietl», München 1951 s. 171 står det følgende avsnitt:

«Han ble fort klar over stemningen og kampkraften hos fienden. Nordmennene utmerket seg ved en bedre utnyttelse av landet, bedre bruk av ski, og de var fremragende skyttere. Store taktikere var de dog ikke og kapitlet «Angriff auf nahe Entfernungen» var åpenbart ikke med i deres lærebøker, for her ble de nesten alltid liggende i ilden, eller under motstøt fra våre jegere.»

ralitetsvern av marinefartøyer, kystartilleri og luftforsvar. Det fikk sin betydning.

Overfallet begynte kl. 2 på natten ute ved Færder, der lille bevoktningsfartøyet «Pol 3» med kaptein L. Welding Olsen som sjef, i disen skimtet store skip på vei opp Oslofjorden. «Pol 3» skjøt umiddelbart ut røde signalskudd for å varsle fortene i Ytre Oslofjord, og skjøt varselskudd mot skipene for å stanse dem. De tyske skipene åpnet ild, «Pol 3» ble skadet, og kaptein Welding Olsen alvorlig såret. «Pol 3» rente inn i siden på jageren «Albatross», og Welding Olsen falt som den første nordmann i kampen mot Hitler-Tyskland.

Oscarsborg festning med oberst Birger Eriksen som sjef, med batterier på begge sider av Drøbaksundet og torpedobatteri innsprengt i fjellet, trengte heller ikke å spørre noen om å få lov til å skyte da «Blücher» kom i spissen for en stor eskadre med bl.a. de mindre kryssere «Lützow» og «Emden» og tre jagere og hjelpeskip. «Blücher» hadde ombord soldater, politi og sivile tjenestemenn, som hadde til oppgave å gjennomføre en lynsnar besettelse av Oslo og ta Konge, Regjering og Storting til fange. «Blücher» ble skutt i filler av batteriene og til slutt senket av torpedobatteriet. De øvrige skip i eskadren snudde, et av dem ble senket av kystartilleriet ved Drøbak.

Kl. halv fem på natten kom den tyske minister Braüer i Oslo til Koht og presenterte Hitlers krav om underkastelse, formet ut i 13 punkter. Det første var utsendelse av kunngjøring om å unnlate all motstand. Det annet var å gi befaling til den norske hær om å oppta forbindelse med de innrykkende tyske tropper og gjøre avtaler om lojalt samarbeide med dem. Det tredje var å overgi alle militære innretning og anlegg som de tyske tropper ville trenge, særlig kystfestningene. Det syvende var at alle skip, såvel handelsskip som krigsskip, og fly skulle ha forbud mot å gå til utlandet. Det ellefte var at presse og kringkasting skulle undergis tysk sensur.

Planen hadde vært at det tyske krav skulle presenteres på bajonettspissen til Wehrmacht. Men da Braüer var i Utenriksdepartementet, lå «Blücher» ikke ved kai i Oslo, men på bunnen av Drøbaksundet. Kuppet mot Oslo hadde slått feil. Det visste ikke Koht og Regjeringen, som satt samlet på

Victoria terrasse. Men da Koht hadde gjort Regjeringen kjent med Hitlers krav, vedtok Regjeringen spontant og enstemmig at den ikke kunne bøye seg for dette ultimatum. Utenriksministeren meddelte Braüer Regjeringens svar og han minnet sendemannen om hva «føreren hans» hadde sagt: «Eit folk som bøyer seg audmjukt for ein volds mann uten å gjera motstand, fortener ikke å leva. «Vi» sa utenriksministeren, «vil bevare og verge vårt sjølstende.»

Vi har vel alle en følelse av at dette svaret vil stå støtt i vår historie og være presedens for framtiden.

Regjeringen satt sammen natten igjennom. Det var forbausende at de meldinger som kom ikke skaket opp Regjering og Storting mer, sier Undersøkelseskommissjonen av 1945.⁶⁾ Men ved 3–4 tiden, altså før Braüer innfant seg, hadde Regjeringen bestemt at de fire brigadene skulle kalles inn. Det skulle jo ha vært en åpen innkalling med øyeblikkelig fremmøte, men Regjeringen gikk surr i begrepene. Det ble til en stille mobilisering gjennom posten med fremmøte 11. april. Koht nevnte i et intervju med en avis på morgenkvisten at Regjeringen hadde besluttet «alminnelig mobilisering.» Det var altså ikke korrekt, men det hjalp jo noe. Om ettermiddagen utropte Quisling seg selv i radio til ny regjeringssjef og tilbakekalte mobiliseringen. Det var god og utilsiktet hjelp.

Note 6

I British Foreign Policy in the Second World War, bind I, skrevet av Llewellyn Woodward 1970, kan man lese følgende:

«De første nyheter fra Sir C. Dormer om den tyske invasjon i Norge nådde Foreign Office i et telefonbudskap kl. 3.25 natten til 9. april. Den tjenestegjørende sekretær sendte budskapet med en gang til kontoret for War Cabinet og til tjenestegjørende offiserer i Admiralitetet, War Office og Air Ministry. Sir C. Dormers budskap gikk ut på at Koht hadde fortalt ham at fire store tyske krigsskip kom opp Oslofjorden. Norsk forsvar hadde skutt på skipene og kunne kanskje motstå dem. Fem skip nærmet seg også Bergen, og i det minste ett skip Stavanger. Koht hadde tilføyet «Så nå er vi i krig.» Sir C. Dormer spurte om den norske Regjering tenkte seg å forbli i Oslo. Koht svarte ja og sa at han trodde at forsvaret var sterkt nok.

War Cabinet hadde møte 8.30 om morgenen og igjen ved middagstid 9. april. På dette tidspunkt hadde man et optimistisk syn på situasjonen. Lord Halifax trodde at sjansene til å nå Gällivare nå var bedre enn noen gang. Mr. Churchill hadde samme oppfatning.»

Ved dette siste møte vedtok den britiske regjering å gi full hjelp til Norge. Det er noe uklart når dette viktige vedtak ble kjent av Den norske Regjering.

Regjeringens mobiliseringsvedtak vil bli stående som et skrekens eksempel på hva som kan skje når en regjering ikke har ordentlige kunnskaper om sitt lands forsvar.

Det gikk ikke ut noen mobiliseringsordre på regulær vei 9. april i radio og aviser, det var ingen ringing av kirkeklokker, men det skjedde et spontant, instinktivt fremmøte av våpenføre nordmenn, innrullerte og ikke innrullerte, på mobiliseringssteder og andre passende steder. Det var mobiliseringspliktige som betraktet overfall som mobiliseringsordre, og det var frivillige som ville forsvare landet, og kjente det meget forpliktende.

Takket være Oscarsborg kunne Kongen, Regjeringen og Stortinget slippe ut av Oslo. Kl. 7 om morgenen reiste de med tog til Hamar, der de foreløpig var utenfor tysk rekkevidde og kunne arbeide.

Det hadde ikke vært behov for noen stor heimevernavdeling til å samle sammen de forhutlede tyskerne som hadde reddet seg på land i Drøbaksundet.

Heimevernet kom 5 år senere.

Det var noen befalingsmenn som nølte da de ble stående i den situasjon at de selv måtte ta stilling til om det forelå et væpnet angrep, og om de hadde lov til å skyte uten ordre. Det var overgivelser som ennå svir i sinnet. Det hang ingen parole på veggen. Mange feil, og mange personlige tragedier kunne ha vært unngått, om vi hadde hatt klare og tydelige regler i tide. I dag henger skriften på veggen i alle militære etablissementer, i form av «direktiver for militære sjef og militære befalingsmenn ved væpnet angrep av Norge», fastsatt ved Kongelig resolusjon av 10. juni 1949.

Hamar og Elverum

Vi var nær ved nederlaget.

I løpet av mindre enn 12 timer ble situasjonen radikalt forandret. Stortinget var ikke noe nødanker i farens stund. De spontane instinkters vei som Regjeringen hadde fulgt natten til 9. april vek i brennende krig plassen for fryktens råd og fredens klokskap.

I løpet av dagen var det blitt kjent at tyskerne raskt hadde erobret en rekke store norske byer og mobiliseringssteder. Det var usikkert om hjelp ville komme i tide. Danmark hadde gjort avtale med tyskerne. Regjering og Storting vaklet, og bestemte seg for å

søke forhandlinger med tyske myndigheter for å unngå videre krigshandlinger. Det var folk både i Regjering og i Storting som ønsket å stå fast på «forsvarslinjen» som regjeringens svar til Braüer natten før, ble kaldt, men de var i mindretall. Mindretallet bøyd seg, slik at vedtakene i Stortinget skulle fremstå som enstemmige. Det var en misforstått solidaritet.

Det var én dissenterende røst. Stortingspresidenten leste under stortingsmøtet på Hamar opp at det var Kongens oppfatning «at en underkastelse under de tyske krav i øyeblikket ikke vil bety noen sikkerhet for landet, da den ikke vil bringe oss utenfor kampen. Norge vil bli krigsskueplass i ethvert fall, og han følte personlig ingen tillit til at de eventuelle arrangementer som måtte komme til å treffes med de tyske befalhavere i Oslo, eller gjennom den tyske delegasjon, ville bli opprettholdt. «I disse ord lå instinkt, perspektiv og mot. Man kunne ha ønsket at det hadde vært Stortingets enstemmige ord.

Det ble på Hamar talt om at Norge kanskje måtte gå Danmarks vei. Men situasjonen var helt ulik i Danmark og i Norge. Danske myndigheter hadde ikke noe valg. Hitlers kupp mot København hadde lyktes. Konge, Regjering og Riksdag var i realiteten fanger. Takket være Oscarsborg slo Hitlers kupp mot Norge feil, og regjeringen i Norge hadde et valg. En selvoppgivelse fra Norges side uten motstand ville ha rammet Norge på en helt annen måte enn den danske avtale ramte Danmark. Verst hadde det vel i det lange løp vært for vår selvaktels

Til å være med utenriksministeren under forhandlingene valgte Stortinget Ivar Lykke fra Høyre, Johan Ludvig Mowinckel fra Venstre og Jon Sundby fra Bondepartiet.

Stortingsmøtet på Hamar ble avbrutt om ettermiddagen. Det gikk rykter om at tyske styrker var på vei mot Hamar. Storting og Regjering bega seg i hast til Elverum. Hvorfor Elverum? Det var nødvendig med en rask avgjørelse. Regjeringen og Presidetskapet må vel ha vært enige. Dersom man skulle sikre overgang til Sverige, var det et logisk valg. Av stortingsprotokollen fra møtet på Elverum kan vi se at tanken om at Regjeringen måtte gå over til Sverige ikke var fremmed hverken for statsministeren eller stortingspresidenten. Dersom man tenkte på forsvar av

landet mot tyskerne og sambandet med styrker som måtte komme fra vest, var det et bakvendt valg. Det var nordover mot Lillehammer og Gudbrandsdalen man i såfall burde flytte. Da forsvarslinjen ble gjenopptatt 11. april, var landet nesten en uke uten samlet regjering. Gruppevis og enkeltvis måtte Kongen og Regjeringens medlemmer ta seg fra Trysil til Gudbrandsdalen, noen tilbake gjennom Elverum og Hamar. En samling av Regjeringen skjedde først 15. april på Otta. Det var et hell at det gikk bra.

Under stortingsmøtet på Elverum fikk vedtakene fattet på Hamar sin form. Det ble dessuten oppnevnt to representanter for hvert av partiene som rådgivere for Regjeringen. Det ble gitt fullmakt til supplering av Regjeringen med tre konsultative statsråder. Det ble truffet vedtak om å imøtekomme stortingspresidentens søknad om permisjon fra Stortinget, for at han kunne stille seg til Regjeringens disposisjon utenfor landets grenser.

Mot slutten av stortingsmøtet på Elverum foreslo stortingspresidenten at Stortinget skulle gi Regjeringen en generalfullmakt inntil Stortinget kunne møtes igjen. Hans begrunnelse var at det ville være umulig for Stortinget å føre en ambulerende tilværelse i en overordentlig usikker tid. Stortinget måtte komme sammen når det forelå et resultat fra forhandlingene med tyskerne. Gikk det som i Danmark, ville Regjering og Storting kunne fortsette, «men ingen av oss har den profetiske evne at vi kan vite nøyaktig hvilket forløp begivenhetene kan få.» Stortingspresidenten formulerte i presidentstolen et utkast til generalfullmakt slik:

«Stortinget bemyndiger Regjeringen til, inntil det tidspunkt kommer da Regjeringen og Stortingets president-skap etter konferanse innkaller Stortinget til neste ordinære møte, å ivareta rikets interesser og treffe de avgjørelser og beføyelser på Stortingets og Regjeringens vegne som må anses for påkrevet av hensyn til landets sikkerhet og framtid.»

Det ble en rask debatt, ikke om fullmakten, men om Stortingets og stortingsmennenes situasjon etter Elverum. Stortingspresidentens siste ord under møtet var at han regnet med at en innkallelse av Stortinget kunne skje «i løpet av de aller første dager».

Det Storting som vedtok Elverumsfullmakten hadde like i forveien

besluttet at Regjeringen, tross avslaget til Braüer på morgenkvisten, skulle forhandle med tyskerne for å unngå krig i landet. Elverumsfullmakten var ingen kampfullmakt, men den var formet slik at den etter sine ord også passet da tyskerne slo forhandlingsspillet over ende.

Den norske regjering hadde et så solid konstitusjonelt grunnlag og en slik myndighet både etter grunnlovens bestemmelser og i kraft av konstitusjonell nødrett, at den ikke fikk så mye behov for Elverumsfullmakten, hverken hjemme eller ute. Kanskje var Elverumsfullmakten mest nyttig på hjemmefronten i kampen mot Quisling-regjeringen.

Vår gjeldende krigslov av 15. desember 1950 kapittel I, inneholder nå en permanent Elverumsfullmakt med en ordlyd som er inspirert fra generalfullmakten av 9. april 1940. Det var en kompliment til stortingspresidenten.

I løpet av 9. april kom det til Oslo – det må ha vært fra Fornebu – et par tyske fallskjermkompanier. Under ledelse av sin kaptein Walther, og med den tyske luftattachéen ved ambassaden, Spiller, som kjentmann, satte de avsted i busser mot Hamar/Elverum for å gjøre det «Blücher» ikke hadde greid: Å ta Konge og Regjering til fange. Falkenhorst kalte det ved forhør etter krigen for «Spillers privatkrig». Gruppen kjørte uhindret inntil de om til Midtskogen noen få kilometer vest for Elverum. Der kjørte den inn i en norsk sperring og en norsk hæravdeling som visste å bruke sine våpen. Det var et kompani av Garden, militærarbeidere som hadde møtt på Terningmoen samme da, og et dusin frivillige skyttere.

Spiller falt og fallskjermssoldatene vendte om.

Det var Hærens første trefning i forsvaret av Norge. Det er høystemt, men sant: «Oscarsborg» og «Midtskogen» reddet 9. april Kongeriket.

Den 10. april møtte den tyske minister opp i Elverum, der Kongen og forhandlingsdelegasjonen ventet. Braüer skulle imidlertid ikke forhandle. Han skulle hilse fra Hitler og kreve at Norge og Kongen aksepterte Quisling-regjeringen. Han fikk Kongens og Regjeringens spontane nei.

Det var en følge av senkningen av «Blücher» at det 9. april oppsto et vakuum i Oslo, det satte Quisling i stand til å gjennomføre sitt kupp: en selvutnevnt Quisling-regjering. Var

det noe som vekket nordmenn til motstand og opprørte dem, var det Quislings tilsynekomst på scenen, som en norsk Kusinen.

Det er nesten ufattelig at Hitler, som la så stor vekt på en fredelig besettelse, som dirret av hastverk for å komme i gang med angrepet i vest, kunne gi minister Braüer instruks om å installere på en regjering Quisling. Han måtte helt ha glemt sine råd til Quisling i desember 1939, da han litt overbærende forklarte – som en sakkyndig i revolusjoner – at det ikke var så lett å gjøre kupp. Vi hadde det fantastiske hell at Hitler slo forhandlingene over ende da Norge var på sitt svakeste. Å kjøre Quisling fram, var å utfordre nordmenns dypeste instinkter, å slå forhandlingene over ende, og tenne var-dene.

Selv i dag, 50 år etter, puster vi lettet ut når vi nå er kommet hit!

Tyskerne angret seg fort. Det tok endel tid å remplassere styrken som var gått ned i Drøbaksundet. Fremgangen var altfor langsom etter Hitlers utålmodige sinn. Minister Braüer forklarte ham at Quisling var en stor belastning og fremkalte motstand mot tyskerne mer enn noen annen; han fikk lov til å gi Quisling på båten, når det skjedde i pyntelige former. Det skjedde, som vi vet, 15 april. Men da var det for sent. Ruge var på plass som øverskommanderende fra 11. april. Regjeringen var samlet i Gudbrandsdalen. «Forsvarslinjen» var på sett og vis igjen konsolidert; britiske tropper var kommet til landet.

Hitler skal angivelig ha trodd at minister Braüer skulle kunne skaffe ham, når han lot Quisling falle, en alternativ norsk regjering som var mer akseptabel for folk i Norge, og som kunne bringe den norske motstanden til opphør. Da han senere oppdaget at han hadde fått et administrasjonsråd, og ikke en regjering, var det nok ikke lett å være minister Braüer.⁷⁾

I løpet av 10. april må Nygaardsvold-regjeringen ha bestemt seg for å utnevne oberst Otto Ruge til ny øverskommanderende for hæren. Det var

Note 7

Jeg har annetsteds gitt uttrykk for at det helst bør være vår lærdom for fremtiden at vi ikke oppretter administrasjonsråd i okkuperte områder. Det kan lett bli mer samarbeide enn motstand. Det hadde også vært bedre om de store opprop fra fremstående borgere 9. april om ro og orden og advarsler mot sabotasje ikke hadde blitt slått opp. Det var et litt for legalistisk svar på et overfall.

den viktigste utnevning Regjeringen Nygaardsvold gjorde. Den nye øverstkommanderende var som en klippe. Kapitulasjon var ham en fremmed tanke. Vårt militære forsvar fikk være så dårlig og så ribbet det være ville. For vår selvaktelses skyld og for vår fremtids skyld, måtte vi gjøre motstand mot overfallsmenn. Ruge står som en redningsmann for fedrelandet, som en veiviser for fremtiden. Hans største gjerning skjedde nettopp i krigens aller første tid. Hans holdning lå dypt i hans karakter. Men han hentet kanskje også en helt spesiell og merkelig styrke i det at han, da Stortinget vedtok den sørgelige hærordningen av 1933, som generalstabsjef, hadde søkt å gjøre det beste ut av en umulig og forsvarsfiendtlig situasjon for å redde det som reddes kunne. Det er ingen hemmelighet at han derved pådro seg atskillig misbilligelse fra sine egne fagfeller. På Rena, der hærens ledelse var samlet, var reaksjonen hos mange generalstabsoffiserer: Det er håpløst nå. Ruges reaksjon var: Vi skal slåss med det vi har.

Alene og alliert

Den første uken kjempet Norge alene, men den britiske regjering vedtok allerede ved middagstider 9. april å gi Norge full hjelp.

Fra 11. april lå den militære ledelsen i general Ruges hender. Hans strategi var å føre et oppholdende forsvar mot tyskerne, slik at de allierte styrker kunne komme til hjelp vestfra og gjøre det mulig med en motoffensiv mot tyskerne: Den skulle drive dem ut av landet. De oppholdende strider begynte umiddelbart på begge sider av Mjøsa med provisoriske grupper, som gjorde en god jobb, og slet hardt uten reserver.

Etter at Royal Navy hadde gjort ren Vestfjord den 13. april var det en kortere tid en optimistisk stemning i London og Paris. Churchill regnet med at Narvik raskt ville være på britiske hender. Den 17. april meldte de britiske militære sjefene av at de var rede til å gjøre direkte angrep på Trondheim fra sjøen, kombinert med knipetangsmanøver over land av styrker landsatt i Åndalsnes og Namsos. Det ble lagt større og større vekt på Trondheim både av militære og politiske grunner. Trondheim kunne bli en god alliert base, og i Trondheim kunne den norske regjering ha sitt sete. Dovre måtte ikke falle.

Den første britiske enhet landet i Åndalsnes 17. april. Det var infanteribrigade 148 under ledelse av brigader Morgan. Det var noe over tusen mann, territoriale tropper, ikke stort bedre trent og utrustet enn nordmennene. Deres instruksjoner gikk ut på at de skulle gå mot Trondheim. Ruge anmodet bestemt at brigade 148 skulle gå sydover for å forsterke forsvaret ved inngangen til Gudbrandsdalen. Morgan brøt sine instruksjoner og imøtekom anmodningen. Vi vet at tyskerne brøt igjennom de britiske styrkene, men vi vet også at brigaden led meget store tap. Etter Tretten var det, ifølge Kersaudy, 9 offiserer og 300 mann tilbake av brigade 148.

Det var i siste uke av april et oppholdende forsvar i Gudbrandsdal, Østerdal og Valdres som ville bestemme om britene kunne komme fram mot Trondheim sydfra og om Syd-Norge kunne reddes.

Ved 50 års jubileet er det fint å kunne si at de norske og britiske soldatene ikke mislyktes i den oppgaven de hadde fått. De holdt ut, og de holdt åpen vei for de større allierte styrker som skulle komme, til tross for at de var fåtallige, ofte tilfeldig sammen satte, uten synnerlig støtte av artilleri, og uten hjelp av tanks og fly. Øvelse i strid hadde de ikke, men skyteferdigheten var god, og den fysiske form og den patriotiske motivasjon var i orden. Når Syd-Norge ble oppgitt i slutten av april, var årsaken ikke at det improviserte forsvaret ikke maktet å holde veiene åpne.

Årsaken var at de allierte raskt måtte erkjenne at de hadde feilbedømt oppgavens størrelse og vanskelighetsgrad, undervurdert Wehrmacht og Luftwaffe, og overvurdert sine egne ressurser.

Det er i etterhånd interessant å lese hva den britiske statsminister Chamberlain sa til sitt War Cabinet den 26. april.

«Hvis vi tar Trondheim, må vi skaffe til veie 50 tunge og 80 lette luftvernkanoner til forsvar av stedet som base. Vi vil trenge det meste av vår Home Fleet for å opprettholde styrken og vi vil utsette flåten for risiko som vi ikke bør ta, i betraktning av at Italia kan komme til å gå til krig mot oss. Vi kan ikke på samme tid ta oss av Italia og opprettholde styrker i Trondheim og Narvik. På den annen side, uten Trondheim kan vi gjøre lite i det sentrale Norge.» Kilde: British Foreign

Policy in the Second World War s. 118 skrevet av Llewellyn Woodward, London 1970.

Det var betraktninger av denne natur som lå bak de allierte regjeringers beslutning om å oppgi Syd-Norge.

X

Bittert og vondt var det for Norge da det høyeste allierte krigsråd i slutten av april bestemte at planen om å gjenerobre Trondheim skulle oppgis, og at de allierte styrker i Syd-Norge måtte trekkes ut. Ingen nordmann ante noe om det på forhånd.

Den optimisme som man sporet i London i tiden 17.–20. april hadde forplantet seg til Norge. Trondheim skulle gjenerobres. Det kom nye britiske og franske styrker til Åndalsnes og Namsos. Nå skulle et motangrep settes inn, nå skulle offensiven begynne. Til Ruge kom en britisk general som het Bernhard Paget, en meget dyktig offiser og høytstående personlighet. Han var en mann etter Ruges hjerte.

Den 28. april fikk Paget i Norge ordre om å trekke de britiske styrker ut av Syd-Norge! For å greie dette, trenge han Ruges hjelp, men han hadde etter sine instruksjoner ikke lov til å orientere Ruge. Paget var en mann av ære. Han brøt ordren om hemmelighold, reiste til Ruge 28. april og orienterte ham. Ruge kunne nesten ikke tro hva han hørte, og ga sin forargelse luft. Han hadde stolt på de britiske tilsagn. Nå ville ingen kunne ha tillit hverken til britene eller ham, sa han like ut. Men Ruge var en mann av samme støpning som Paget. Han tilføyd etter et opphold: «La oss gå over til planene, fortell meg hva jeg kan gjøre for å hjelpe.» I et telegram Paget sendte til War Office 29. april sa han: «General Ruge har vist seg som en meget ridderlig alliert i en vanskelig situasjon.»

I Ruges rapport som han dikterte i tysk fangenskap i juni 1940, omtaler han denne hendelsen med den største objektivitet og diskresjon.

Neste dag, 29. april 1940, skulle den britiske minister i Norge, Dormer, underrette Kongen og Regjeringen om at gjenerobningsplanen for Trondheim var oppgitt, og at evakuering av Syd-Norge måtte skje omgående. Dormer skulle invitere Kongen og Regjeringen til å gå ombord i krysseren «Glasgow», som lå i Molde, samme kveld.

Krysseren ville føre dem til en annen havn i Norge eller til England. Så stor vekt la den engelske krigsledelsen på at Kongen og regjeringen ikke skulle falle i tyske hender, at invitasjonen nok var mer enn en invitasjon. Det var hårde bud for en regjering som hadde sett i møte en gjenerobring av Trondheim. Koht sa: «You are killing us.» Men Kongen og Regjeringen holdt stilen og gikk ombord med hodet høyt. Litt over midnatt seilte «Glasgow» ut fra brennende Molde. Den fikk med seg endel av Norges Banks gull, men kapteinen måtte ta hensyn til skipets og passasjerenes sikkerhet. En større del av gullet ble tilbake på kaia for transport på annen måte. Det tyske flyoen var «killing us». Resten av gullet gikk nordover på skøyter.

Ved sammenbruddet av forsvaret av Syd-Norge, og under den voldsomme skuffelse som briteres oppgivelse av den om å gjenerobre Trondheim var, måtte Regjeringen overveie om det var mulig og riktig å fortsette kampen. Det var nok mange som mente at spillet var tapt og at det ikke var annet å gjøre enn å søke fred med tyskerne. Det var regjeringens fortjeneste at den i denne situasjon ikke mistet hodet og bestemte seg for å fortsette krigen fra Nord-Norge. Med alle sine skuffelser var general Ruge også overbevist om at den riktige beslutningen var å fortsette i Nord-Norge. Vi kunne ikke slutte fred med tyskerne i syd mens Nord-Norge og handelsflåten fremdeles ville være på vestmaktenes side i krig med Tyskland. Ruge sendte de mest inntrengende telegrafiske appeller til general Ironside i War Office om ikke å oppgi Syd-Norge, men han gjorde det han kunne for å hjelpe Paget ut av klemmen.⁸⁾

Nord-Norge

Forsvaret av Nord-Norge i 1940 står både fra norsk og alliert synspunkt i en annen stilling enn forsvaret av Syd-Norge. Det var ingen som hadde trodd

at tyskerne ville våge å gå så langt mot nord. Flotiljen på 10 jagere kom helt overraskende på de norske panserskipene «Eidsvold» og «Norge»; de ble senket på Narvik havn, med bare få overlevende. General Dietl og hans Bergtropper gikk i land i Narvik.

Det var noen dager like etter 9. april da det så ut som den britiske flåte skulle tatt Narvik tilbake. 9. april gikk Captain Warburton Lee inn Vestfjorden og tok opp kampen med den dobbelt så tallrike flotilje av tyske jagere. Tre tyske jagere ble ødelagt og to britiske. Begge flotiljesjefene falt. Den 13. april gjorde slagskipet «Warspite» og dens destroyere det av med resten av de tyske krigsskip i Vestfjorden.

Narvik lå åpen mot havet.

Dietl ventet det allierte angrepet hvert øyeblikk. I Berlin var Hitler angivelig på sammenbruddets rand og underskrev 17. april en ordre direkte til general Dietl om at han skulle evakuere Narvik med sin bergdivisjon og gå over grensen til Sverige. Der ville de bli internert. Ordren ble holdt tilbake av en ung oberstløytnant som het von Glosberg. Man kan undre seg over hva hans skjebne ble, om han ble hals-hugget eller opphøyet. (Kilde: Kersaudy s. 145).

Men den offensive britiske admiralen Cork and Orrery, og den forsiktige, for ikke å si meget forsiktige general Mackesy, kunne ikke bli enige om angrepet.

Så ble krigen i Nord-Norge en mer «normal» krig. General Fleischers 6. divisjon var delvis oppsatt før 9. april og kunne mobilisere. De allierte kunne sende fram britisk/franske og polske enheter, etter en planlegging som var gjort for ekspedisjonen Avonmouth i mars. Det ble etter hvert en ganske stor styrke i Nord-Norge.

Heller ikke i Nord-Norge var det noen virkelig enhetlig alliert kommando. Fire land kjempet sammen mot den felles fiende, men det var bare England og Frankrike som var alliert, og heller ikke de så meget at det gjorde noe. På britisk side var det to verdener som skulle kjempe sammen, marinen og hæren, under hvert sitt departement og med hver sine instruksjoner. På norsk side inntok øverstkommanderende, general Ruge, det standpunkt at han, som kom sydfra på et relativt sent tidspunkt, burde være forsiktig med å gripe inn i Fleischers operasjoner.

Det gikk likevel mot alliert seier i Nord-Norge, ikke raskt, men sikkert.

Men det gikk mot katastrofe i Frankrike, meget raskt og meget sikkert.

Det øverste allierte råd gjorde allerede i slutten av mai vedtak om å evakuere de allierte styrker fra Norge. Når det ikke gjorde det før, var det vel fordi gjenerobringen av Narvik sto for dem, ikke minst Frankrike, som en politisk og psykologisk seier som de ikke ville miste.

Den franske generalen Bethouart hadde ledelsen av angrepet på Narvik. Norske, franske og polske tropper kjempet med stor tapperhet.

Narvik ble gjenerobret – for å rømmes.

La Victoire de Narvik er en fransk stolthet den dag i dag: en norsk stolthet og en tysk.⁹⁾

Den norske regjering hadde kommet gjennom krisen på Hamar og Elverum; den hadde bitt tennene sammen i Molde da Syd-Norge måtte oppgis. Nå var krigen i Norge over. Konge og Regjering måtte bestemme om Norge skulle be om fredsforhandlinger med tyskerne, eller om Norge skulle fortsette kampen mot nazi-Tyskland utenfor landets grenser.

Konge og Regjering bestemte seg for tredje gang for kampens tunge og usikre vei, denne gang fra eksil i England. Det var en bitter kalk å tømme. Ville nordmenn forstå? Men frihetens stjerne sto i vest, og de fulgte den. De gikk ombord i den britiske krysseren «Devonshire» etter en innstendig britisk innbydelse – som allierte. De valgte den rette vei og gjorde seg fortjent av fedrelandet for alle tider.

Hva betydde forsvaret av Norge for den store krigen?

Hitlers felttog mot nord – og vest – var enorme triumfer for ham, og forferdelige nederlag for de allierte. Den tyske krigsmakt syntes å være uovervinnelig. Storbritannia sto alene.

Om vi går fra det større til det mindre, så fikk England ved forsvaret av Norge en ny alliert. Den nye allierte hadde ikke et fritt territorium og et fritt folk; heller ikke så mange bataljoner,

Note 8

I sin store tale i Parlamentet 8. mai 1940, noen dager før han ble statsminister, sa marineministeren Winston Churchill om Trondheim og oppgivelsen av Syd-Norge: «Kunne styrkene ha blitt forsterket? Det kunne de, men bare ved å ignorere den militære maksime: «Never reinforce a failure» og ved å trekke tilbake divisjoner fra Frankrike. Opptrapping i Syd-Norge ville ha ledet til en tapt operasjon i en stadig økende målestokk.» Uttalelsen er hentet fra William Manchesters bok av 1988 om Churchill: «The caged lion» s. 661.

Note 9

Dietl ble jo i Tyskland «der Held von Narvik» og en av Hitlers yndlinger. Hans triumf var vel helst at hans improviserte forsvar av Narvik i krigens aller første fase – effektivt støttet av meterdyp norsk sne og sludd – avskrekket de allierte fra å gå på land etter 13. april da Royal Navy hadde gjort ren Vestfjord.

krigsskip og fly, men den hadde en handelsflåte på 1 000 skip på alle hav og ca 25 000 sjøfolk. Halve flåten og over 3 000 sjøfolk gikk ned i krigens løp.

Tyskerne fikk en ny fiende og en okkupasjon av et fiendtligsinnnet folk: Det er ikke noe aktivum.

Under krigen i Norge hadde alle parter tap. Når man bygger på krigens grusomme målestokk, var de ikke så store.

Tallene for falne og savnede var i grove trekk:

Tyskland: ca. 5 000.

Storbritannia: ca. 5 000.

Norge: ca. 1 000.

Frankrike og Polen: ca. 500.

Tyskerne mistet 240 fly, England 112. De norske fly var gamle og umoderne og alle gikk tapt.

For krigsskip var tapene:

Tyskland: 3 kryssere, 10 jagere, 6 ubåter, med 4 kryssere og 6 jagere alvorlig skadet.

Storbritannia: 1 hangarskip, 3 kryssere, 7 destroyere og 4 ubåter.

Den norske Marines båter gikk tapt, bortsett fra noen få som greide å komme seg over til England.

Det er de sjømilitære tall som er de interessanteste. Mens de britiske tap var bærbare for The Royal Navy, mistet den tyske flåte, som jo var meget mindre, en vesentlig del av sin overflatestyrke for resten av krigen.

I sin bok «Weserübung» skriver den tyske historiker Hubatsch at den tyske marine hadde tapt så mange skip at den ikke var i stand til å gripe inn ved en så krigsavgjørende fase som den britiske evakueringen fra Dunkerque i tiden 26. mai til 4. juni 1940. Stabsjefen for Seekriegsleitung uttalte da Marinen ble bedt om å gripe inn:

«Sjøkrigsledelsen ville ha satt inn lette enheter, destroyere og torpedobåter, til tross for de lyse netter og mangelen på støttepunkter på den hollandske kyst, men tapene ved besettelsen av Norge krever tilbakeholdenhet, fordi ytterligere tap ville innskrenke operasjonsfriheten for alle øvrige enheter, fra slagskip til ubåter. Stillingen når det gjelder destroyere og torpedobåter er for tiden slik at de knapt kan tilfredsstille det ubetinget nødvendige antall for viktige transporter til Norge og for operasjonene til de større enheter. Derfor ser marinen den beste motvirkning i innsetting av luftstridskrefter.»

Hubatsch tilføyer at tydeligere kan

virkingen av krigen i Norge på felttoget i vest ikke fremstilles. (s. 222).

Britene evakuerte som kjent 338 000 britiske, franske og polske soldater fra Dunkerque i løpet av en uke. En stor del av evakueringen foregikk i ca. 900 små båter. Det har vært vanskelig å forklare hvordan et slikt mirakel kunne skje med de styrker tyskerne hadde på land, i luften og på sjøen.

Liddell Hart har i sin bok om Den annen verdenskrig (s. 80 flg.) hevdet at det var Hitler som i et anfall av forsiktighet stanset Guderians panserstyrker! Han var redd for at de skulle bli avskåret. Og sannelig ser det ut til at marinen ble hindret av tapene ved besettelsen av Norge.

Malmtransporten fra Narvik, som hadde vært opphavet til så mange planer og så stor opphisselse, sikret tyskerne seg gjennom besettelsen.¹⁰⁾

Tyskerne oppnådde å skyte fram sine posisjoner for Krigsmarinen og for Flyvåpenet. Ifølge Hitlers direktiv av 11. mars var det et vesentlig formål for ham.

På grunn av sine store tap hadde den tyske marine vanskeligheter med å utnytte den åpning som besettelsen av Norge ga til Atlanterhavet. Britene hadde også 10. mai 1940 stille og rolig gjort Island til en del av *sitt* forsvarssystem.

Det tyske flyvåpen opprettet i Norge og Danmark meget raskt luftflåte 5, men den kom ikke til å få noen særlig betydning da slaget om Storbritannia begynte i august/september 1940. Luftflåte 5 hadde ca. 150 bombefly med basis på Sola og i Århus. De ble brukt én gang, nemlig 15. august 1940. Da fløy 75 bombere over Nordsjøen fra Sola for å angripe mål i Newcastle og i Yorkshire. 15 av de tyske flyene ble skutt ned, uten tap hos RAF. 50 bombere fra Århus hadde større hell med seg og gjorde skade på RAFs base i Yorkshire. Men resultatet ble at luftflåte 5 avga sine bombere til de andre tyske luftkommandoene.

Nei, Frankrike ga nok tyskerne langt nyttigere og nærmere baser, men Hitler regnet vel våren 1940 ikke med at han skulle nå Kanalen og Frankrikes vestkyst så fort.

Note 10

De hadde en relativt uforstyrret transport av svensk og norsk jernmalm som steg fra 600 000 tonn i 1941 til 1,8 mill. tonn i 1943, ifølge Kersaudy.

For de tyske ubåtene ble Bergen og Trondheim betydningsfulle baser.

Da Hitler gjorde Sovjetsamveldet til sin fiende sommeren 1941, fikk hans militære herredømme over Norge, og i særdeleshet over Nord-Norge, en betydning som vel lå utenfor det han hadde tenkt på i mars/april 1940.

Med utgangspunkt i Kirkenes skulle Dietl med sine bergdivisjoner rykke frem mot Murmansk, og avbryte den avgjørende forbindelse mellom Nord- og Sydrussland. Dietl fikk imidlertid en blodig nese. Han kom aldri halvveis til Murmansk og led store tap.

Men med sine sjøstridskrefter basert i Finnmarks fjorder og med sine fly på Bardufoss og Banak, kunne Hitler gjøre Ishavet til en kirkegård for stort antall konvoier mellom Sovjet og vestmaktene. Til tider strupte Tyskland nesten forsyningslinjen i nord mellom de store allierte. Det skapte tillitskrise da britene en tid i 1942 måtte innstille konvoiene. Vi har hørt om Stalins harske spørsmål til Churchill: «Var den britiske flåten redd?» Det måtte sikkert stor selvbeherskelse til da Churchill svarte at Sovjetsamveldet var et landdyr og at det ikke alltid var lett for et landdyr å forstå sjøens problemer.

Det har vært hevdet at den tyske besettelsen av Norge til slutt ble den møllesten rundt Hitlers hals som tvang ham under. Tenk om han hadde hatt de 350 000 tropper som sto i Norge i 1944–45 til forsvar av Tyskland!?

Hitler hadde mange møllestener rundt halsen i 1944–45 som knekket ham. Han hadde skaffet seg dem gjennom lange tider og på mange måter, først og fremst ved å gå til angrep på Sovjetsamveldet. I 1944–45 hadde han tapt krigen på alle fronter, på alle hav og i alle luftrom. Boken om general Dietl forteller s. 267 følgende historie:

Dietl hadde lenge ment at Hitler burde trekke de kampdyktige divisjonene ut av Finland, Norge og Danmark og sette dem inn i forsvaret i øst. Han hadde foretrekke for Hitler i juni 1944 og sa omtrent følgende:

«I Danmark, Norge og Finland står omtrent 600 000 kampdyktige mann. Unge tyske soldater ligger i solen på Kreta og fanger fisk i Egeerhavet. I mellomtiden marsjerer russerne mot Berlin.»

Dette var for meget for Hitler, selv fra en yndling, han sprang opp, slo neven i bordet og ropte:

«Dietl, De er en tapper soldat, men om politikk forstår De ingenting. Vi kan stille det tilstrekkelig antall divisjoner på bena for å sikre den endelige seier, men fronten i nord må ikke svekkes, bare da blir Finland ved vår side.»

Kanskje var det virkelige problem at Hitler hadde mistet sin virkelighets-sans?

Høsten 1944, da russerne brøt igjennom det tyske forsvar i nord og Finland trakk seg ut av krigen mot Sovjetsamveldet, ble Hitlers Lapplandsarme ledet tilbake til Tyskland i en gigantisk nordlig sving over Nord-Norge.

X

Det viktigste bidrag til den store krigen ga vel kampene i Norge og det britiske nederlag i Norge, deri at det brakte Chamberlain til fall og Churchill til makten. Hva som ville ha skjedd om Chamberlain hadde sittet som statsminister sommeren 1940, kan ingen si, men vi kan skjelve ved tanken. Vi får være beskjedne, vi deler æren med Parlamentet i Westminster.

Med Churchill som statsminister ble det enhet og kraft i ledelsen av den britiske krigføringen. Dynamiske krefter slapp til. I Churchill og Roosevelt fikk demokratiene en gigantisk lederduo, som svarte til de gigantiske oppgaver. Ved utgangen av 1941, etter Pearl Harbor, oppsto den *allianse* mellom Storbritannia og USA, ledet av Roosevelt og Churchill, som brakte Nazi-Tyskland og Japan til fall.

Krigen i Norge, og krigen senere, tilføyde Norge mange skader og tap. Der var brente byer i syd og i nord. Finnmark var ødelagt. Hvordan disse tre ville artet seg om Norge hadde kapitulert i 1940, vet vi ikke. Kongen sa de avgjørende ord allerede på Hamar: En underkastelse under de tyske krav i øyeblikket vil ikke bety noen sikkerhet for landet. Norge ville bli krigsskueplass i ethvert fall.

Hva betydde forsvaret i 1940 for Norge på lang sikt?

Jeg begynner med noen postulat:

Et folk som vil leve, og bevare sin egenart, trenger et rimelig mål av selvbevissthet, selvaktelse og forsvarsvilje. Om et folk vil leve, må noen kunne dø.

Kampene i Norge åpnet for at Norge ble en alliert nasjon i demokratiene

felles kamp for å slå det nazistiske tyranni til jorden.

Forsvaret av Norge i de 60 dager var en forutsetning for at nordmenn, under 5 års nazivelde, utviklet en sivil og en militær motstandsbevegelse, som forente vårt folk i kamp, også mot forsøkene på å innføre norsk nazisme.

At Norge tok kampen opp i 1940, ga et betydningsfullt tilskudd til nordmenns selvbevissthet og andres aktelse for Norge.

X

Hadde Norge valgt underkastelse under Hitler og nazi-Tyskland, hadde vi på en alvorlig måte svekket vår selvbevissthet og vår aktelse hos dem vi bryr oss om ha aktelse hos for lange, lange tider.

Frafall fra vår side ville ha gjort det vanskeligere for Storbritannia på det daværende tidspunkt. Den norske handelsflåten *måtte* jo Storbritannia sikre seg. Det ville ha vært atskillig vanskeligere uten medvirkning av en norsk alliert regjering.

Det er *ikke* klart, at Norge, og spesielt Nord-Norge, etter en tenkt tilpasning til Tyskland i 1940, ville ha blitt betraktet som britisk «sphere of influence» mellom de seirende allierte, og at frigjøringen av Norge ville ha blitt en britisk ledet operasjon.

Hadde vi kapitulert for det tyske ultimatum i 1940, hadde vi – etter min vurdering – satt oss vesentlig tilbake i hele vår utvikling.

Vår handelsflåte og våre sjøfolk ville i stor utstrekning ha vært med i krigen på alliert side.

Mange av våre beste ungdommer ville ha flyktet ut for å ta del i krigen på den rette side.

Illegale grupper ville ha oppstått, initiert av Storbritannia, og etter juli 1941 også av Sovjetsamveldet. En norsk regjering ville ha kommet mellom barken og veden som et slags gissel for okkupasjonsmakten, og medansvarlig for opprettholdelse av ro og orden – tysk ro og orden.

Etter krigen ville vi ha vært et splittet folk med motsetninger på kryss og tvers, og med kommunistpartiet som en virkelig maktfaktor.

X

Forsvaret av Norge i 1940 la grunnlaget for en god utvikling, ikke bare under krigen, men også etter krigen:

Som et enig folk, med mot og arbeidsvilje, maktet vi å gjenreise og nyreise landet.

Vi kunne gjennomføre et planlagt og rettferdig rettsoppgjør uten de utskielser som man opplevde i mange okkuperte land.

Vi kunne begrense kommunistenes innflytelse, både under okkupasjonen og i etterkrigstiden.

Vi fant veien til et nytt fellesskap i en ny allianse da det røynt på kort tid etter krigen og vi kjente vår sikkerhet truet.

Med selvbevissthet og realistisk vaksomhet levende i oss kan vi i dag gå inn i en konstruktiv diskusjon med allierte og ikke allierte om hvordan folkene i vår del av verden kan oppnå samkvem og sikkerhet med større innsats av sivilisert skaperevne og med realistiske, avbalanserte avtaler om færre våpen på alle sider.

Men vi forveksler ikke vakre ord og realiteter!

Og vi er ikke lettsindige med landet.

Det har vi lært.

Om forsvarsfellesskap

Vi lærte at fellesskap i krig stiller store krav og er vanskelig å gjennomføre. Nasjonale interesser og egenart skal forlikes, for ikke å snakke om nasjonale fordommer. Militær risiko skal bedømmes. Politiske hensyn av de forskjelligste slag gjør seg gjeldende. Personligheter skal utfolde seg på godt og vondt. Vi kan i dag lese oss syke på alle problemene i den engelsk/franske allianse, både generelt sett og i deres planlegging og gjennomføring av operasjonene i Norge.

Det var ikke lett for den norske Regjering å innta plassene i London som alliert. Vi hadde aldri vært det før. Kongen og Kronprinsen var vel fortrolig med England og engelskmennene; de hadde en betydningsfull pedagogisk oppgave, særlig i den første tiden. (Det må sies til Trygve Lies og Oscar Torps ros at de raskt forsto hva det ville si å være alliert.)

Det var skjær i sjøen. Det var et stående norsk krav gjennom krigsårene at de norske myndigheter måtte ha kunnskap om og innflytelse på krigføringen i Norge, og i særdeleshet på planene om frigjøringen. Det var et ekstraordinært men virkningsfullt trekk den norske Regjering gjorde da den utnevnte Kronprins Olav til norsk forsvarssjef i siste fase av krigen.

Under og etter krigen satt det ingenting igjen av den bitterhet mot England som noen ga uttrykk for våren 1940. Hvem kan kjenne bitterhet mot sine redningsmenn?

Som en generell karakteristikk var alliansen mellom Norge og Storbritannia under krigen vellykket og syntes å peke fremover. Men i årene etter krigen ble Norge – myndigheter og mennesker – grepet av en brobyggermisjon mellom stormaktene i øst og vest; altså mellom våre store allierte fra krigens tid.

Dette forhindret ikke at Norge i etterkrigstiden nesten som en maksime fulgte Storbritannia i internasjonal politikk, også da Storbritannia bestemte seg for å bli utenfor det nye europeiske fellesskapet som ble skapt. Da det røynt på i 1948 og 1949, var Storbritannias og utenriksminister Bevins initiativ av utslagsgivende betydning for NATOs tilblivelse, og dermed vår sikkerhet.

Jeg våger å si, 50 år etter, det er ingen vi er så alliert med som Storbritannia.

Men hva med Tyskland, fienden fra 1940–1945?

Tyskland kom etter noen år med i

NATO og har vært et betydningsfullt og lojalt medlem. Det har forstått og akseptert at visse særlige vilkår må gjelde.

Den tyske okkupasjon av Norge artet seg relativt sivilisert fra Wehrmachts side. Det er etter mitt skjønn ikke okkupasjonen som er hovedproblemet når det gjelder vårt forhold til Tyskland. At tyskerne lot seg forføre av Hitler og nasjonalsosialismen, det er vårt tyske problem. Siden det er ideologiene som er farlige, ikke folkene, så vil nordmenn, og mange med oss, være meget vaksomme og meget lett skremte når det gjelder tendenser i tysk mentalitet som synes å smake av nasjonalisme og revansjisme. Dette er ikke frykt for tyskerne, men frykt for alt som ligner nazistisk ideologi.

Vi er klar over at vi må passe oss. Tyskland er og blir en vesentlig del av Europa. Utviklingen i et lite land som vårt er i høy grad avhengig av hva vi henter av kunnskaper, impulser og kultur fra andre land, store og små, herunder fra Tyskland. I historiens løp har vi hentet mye derfra. Det nye Tyskland har mye å gi verden – selv om det har mistet det begavede element som de tyske jødene var.

At Tyskland er medlem i NATOs forsvarsfellesskap, at det spiller en rolle der og er bundet av spillereglene der, vil i denne tid og fremover være en fredsgaranti både for verden, Europa og Tyskland selv.

Poenget er ikke å bryte NATO ned, men å bruke NATO.

Vi sa en gang i dette land: Vårt forsvars oppgave er å kjempe inntil vi kan få hjelp av dem som måtte bli våre allierte. Vi vet nå at det var en flink formulering, med hvilken man kunne narre seg selv.

Vi vet også at det ikke er nok med et vagt løfte om hjelp eller en allianse der partene holder hverandre på armlengdes avstand.

Vi vet at de land som ønsker sikkerhet gjennom felles forsvar, allerede i fred må legge et dyptgående alvor i alliansens politiske grunnlag og styring, og i dens militære form og funksjon. Det var denne lærdom de demokratiske land i vest la til grunn da det røynt på etter krigen og NATO ble til. Det er denne filosofi vi fortsatt må ha levende for oss når vi skal opprettholde og tilpasse fellesskapet til vår tids problemkomplekser.

□

Oslo Militære Samfund

SOMMERTUR LØRDAG 9. JUNI 1990

Oslo Militære Samfunds tradisjonelle sommertur går i år til Eidsvollsbygningen og IR 4 på Onsrud. Avreise med buss fra OMS, Myntgt. 3, lørdag 9. juni kl 09.15. Vi gjør regning med å returnere ca kl 15.00.

Påmelding til Intendanten på tlf (arb) 40 31 08 eller tlf (kveld) 42 72 62.

Påmeldingsfrist er fredag 1. juni, pris kr 50,– pro pers.

★ ★ ★

Direksjonen gjennomfører ikke eget arrangement 17. mai i år.

Program for høstterminen kommer i septembernummeret av NMT.

En riktig god sommer ønskes alle våre medlemmer.

Direksjonen